

винній особі. Працівник міліції несе за свої протиправні дії або бездіяльність дисциплінарну, матеріальну, адміністративну чи кримінальну відповідальність.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що адміністративно-правовий статус працівника міліції як сукупність його обов'язків, прав і відповідальності, врегульованих нормами адміністративного права, характеризує місце, яке він займає у системі суспільного розподілу праці, встановлює його взаємовідносини із суспільством, тобто визначає межі діяльності працівника щодо інших суб'єктів права.

Список літератури: 1. Конституція України //Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141. 2. Про міліцію: Закон України //Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. №4. Ст.20. 3. Дубенко С.Д. Державна служба і державні службовці в Україні: Навч.-метод. посібник. К., 1999. 4. Павленко П.І. Проблема правового статусу посадової особи в юридичній літературі // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. ст. Донецьк, 1999. № 1. 5. Державна виконавча влада в Україні: формування та функціонування: Зб. наук. пр. К., 2000. 6. Butler A.J.P. Police management. 2-nd ed. – Dartmouth, 1992. – 207 p. 7. Попов Л.Л., Еропкин М.И. Административно-правовая охрана общественного порядка. Л., 1973. 8. Ответственность в управлении /Отв. ред. А.Е. Лунев, Б.М. Лазарев. М., 1985. 9. Матузов Н.И. Правовой статус личности: понятие и структура // Правопорядок и правовой статус личности в развитии социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977г. Саратов, 1980.

Надійшла до редакції: 14.03.2001р.

*А.М.Шульга,
ад'юнкт каф. крим. права та кримінології Нац.
ун-ту внутр. справ*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Правові проблеми охорони земель, а відповідно і юридичної відповідальності за земельні правопорушення привертати увагу та почали набувати загального характеру ще в ХХ столітті, коли незмірно зростає інтенсивність використання землі і загострились негативні екологічні наслідки техногенного характеру пов'язані з досягненнями в сфері науково-технічного прогресу.

Згідно зі статтею 14 Конституції України, земля віднесена до основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави. Ця охорона, як відомо може здійснюватись різноманітними правовими засобами. Необхідність посилення правової охорони земель в сучасних умовах зумовлена об'єктивними факторами, по відношенню в першу чергу до земель сільськогосподарського призначення. По-перше, мова йде про скорочення площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на одного громадянина України. При цьому, слід зауважити, що скорочення площі відбувається насамперед в результаті забруднення земель

хімічними речовинами, сміттям, виробничими відходами та стічними водами та ін. У 1986 році внаслідок катастрофічної аварії на ЧАЕС виникла нагальна проблема скорочення земель, придатних для проживання та виробництва в результаті їх радіоактивного забруднення. По-друге, значну шкоду землі завдають природні процеси, насамперед водна та вітрова ерозія. По-третє, інтенсифікація як сільськогосподарського так і іншого виробництва, необґрунтоване та некваліфіковане застосування в сільському господарстві засобів хімізації, меліорації та механізації призводить до погіршення стану ґрунтів, землі, їх якості [2, с.21].

Земельні відносини регулюються різними за своїм характером правовими приписами. Одним з основних законів, що регулює земельні відносини виступає Земельний кодекс України (в ред. від 13 березня 1992р.). Розділом дев'ятим цього закону регламентується відповідальність за земельні правопорушення. Земельним правопорушенням визнається суспільно шкідлива або небезпечна дія чи бездіяльність, що порушує норми чинного законодавства. За своїми негативними наслідками земельні правопорушення в літературі умовно поділяють на: а) малозначні та б) суспільно небезпечні [3, с.65]. Малозначні земельні правопорушення повинні кримінальними нормами адміністративного права, а суспільно небезпечні – кримінальним. Так, одні й ті ж самі земельні правопорушення залежно від часу, етапу розвитку суспільства можуть становити більшу чи меншу суспільну небезпеку або зовсім її втрачати. Тому залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки конкретні земельні правопорушення законодавець відносить до адміністративних проступків або злочинів. Земельні правопорушення, за які не встановлена ні адміністративна ні кримінальна відповідальність не характеризуються як суспільно небезпечні. Але за них може наступати цивільно – правова, дисциплінарна відповідальність або ж ці два види відповідальності застосовуються разом, один з одним. Головним критерієм розмежування кримінально караного діяння від адміністративного правопорушення являється характер та ступінь суспільної небезпеки діяння та цінність об'єкта кримінально-правового захисту.

Найбільш суворими видами юридичної відповідальності є адміністративна та кримінальна. Адміністративна відповідальність характеризується тим, що їй підлягають особи, які скоїли суспільно шкідливе, протиправне діяння, а кримінальна відповідальність – тим, що їй підлягають особи винні у скоєнні суспільно небезпечного і теж протиправного діяння. Чинне адміністративне законодавство передбачає настання відповідальності за деякі земельні правопорушення.

Слід звернути увагу, що норми земельного та адміністративного законодавства дещо дублюються. І це не випадково. Адже в земельному законодавстві містяться положення, які носять відсильний характер. Вони насамперед адресуються до спеціального, в даному випадку адміністративного законодавства. Оскільки земельний закон не може регулювати відносини, пов'язані з відповідальністю за суспільно шкідливі діяння. В зв'язку з цим в науці виказується пропозиція щодо уніфікації всіх наяв-

них на сьогоднішній день земельних правопорушень, які тягнуть за собою накладення заходів адміністративного характеру, зосередивши їх в одному правовому документі [2, с.22].

Кримінальна ж відповідальність передбачається чинним законодавством лише за один вид земельних правопорушень – самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 199 КК України). Існуюча норма в Кримінальному кодексі України лише частково вписується в загальну правову систему і фактично вже не забезпечує повною мірою охорону земельних відносин і форм власності на землю, не виконує попереджувальної функції. Це насамперед пов'язано із конституційним закріпленням права власності на землю та рівності всіх форм власності на неї. В кримінальному законодавстві є також прогалина щодо інших діянь, які завдають шкоди безпосередньо землі та земельним відносинам в цілому.

Аналізуючи такий вид кримінально караного земельного правопорушення як самовільне зайняття земельної ділянки, необхідно, насамперед, звернутись до його витоків. Жовтнева революція 1917 року не тільки змінила державно-політичний, економічний та соціальний уклад країни, а й внесла істотні корективи у природоохоронну діяльність держави. Першим нормативним актом після жовтневого періоду відносно землі був Декрет II Всеросійського з'їзду рад робочих, солдатських та селянських депутатів від 26 жовтня 1917 року «Про землю». В цьому Декреті закладались принципи використання природних ресурсів і насамперед землі. Так згідно з «Селянським наказом про землю», який є складовою частиною Декрету «Про землю», вся земля (державна, удільна, кабінетська, монастирська, церковна, посесійна, майоратна, приватновласницька, суспільна, селянська тощо) відчувається безоплатно і переходить у користування всіх трудящих на ній: «Всі надра землі, руда, нафта, вугілля, сіль та ін., а також ліси і води, що мають загальнодержавне значення, переходять у виключне державне користування державою [4, ст. 3]. Згідно Декрету ВЦВК від 27 січня 1918 року, «Про соціалізацію землі» земля переходить у користування всього трудового народу. При цьому право користування землею у своїй належності було обмежено колом тих суб'єктів, які обробляли її своєю працею [5, ст.346].

На той час нагальною постала проблема охорони землі як виключної, особливої власності держави. Необхідно зауважити, що земля у дореволюційний період розглядалась як нерухомість, і підлягала правовій охороні як власність. Виділявся такий вид земельного правопорушення як знищення або пошкодження межових знаків, а також зайняття чужої земельної ділянки або її частини. Зазначені правопорушення насамперед фактично посягали на право власності. Земля була основним джерелом життя людства ще з родоплемінного часу. І тому той фактор, кому, скільки і яка земля належала мав виключне значення у визначенні добробуту особи. Але, як вже зазначалось вище, жовтнева революція скасувала всі форми власності на земельну нерухомість, окрім державної. Держава в особі спеціально уповноважених органів, поклала на себе функції по регулюванню та управлінню всіх суспільних відносин, пов'язаних із землею. Тому будь-які посягання на заборони встановлені

державою відносно землі визнавались суспільно небезпечними, тобто злочинними. В зв'язку з цим норма про самовільне зайняття земельної ділянки була поміщена законодавцем у главу IX «Злочини проти порядку управління» Кримінального кодексу України (в ред. від 28.12.1960 р.).

Специфіка злочинів проти порядку полягає в тому, що вони завдають шкоди певній групі суспільних відносин, які виникають в процесі здійснення виконавчої та розпорядницької діяльності повноважних державних органів управління.

В науці кримінального права немає єдиної точки зору щодо визначення поняття «порядок управління». Вперше, спробував дослідити цю проблему ще у 1966 році П.І. Гришаєв [6, с.433]. На підставі всебічного аналізу досліджень вчених-криміналістів щодо визначення поняття «порядок управління», він зробив висновок, що під порядком управління треба розуміти взаємодію державних органів, з одного боку та членів суспільства – з другого, яка спрямована на забезпечення нормального функціонування виконавчо – розпорядницьких органів в сфері управління.

Але в сучасних умовах, в зв'язку з прийняттям Конституції України, закріплюється положення про те, що в Україні земля являється об'єктом власності і що всі форми власності рівні. Статтею 14 гарантується право власності на землю. Право власності на землю знайшло свій розвиток і деталізацію у чинному законодавстві України. Думається, що в ринкових умовах землю необхідно розглядати як особливий різновид нерухомості. Такий підхід обумовлюється тим, що вся земельна поверхня, як і окрема земельна ділянка, має чітко фіксоване місцезнаходження. Кожна окремо взята ділянка при будь яких обставинах не може бути переміщена в якесь інше місце. Специфіка землі як нерухомого майна в сучасних умовах обумовлюється можливістю участі її в цивільному товарообігу. У зв'язку з викладеним виникає необхідність в перегляді доцільності розміщення кримінально-правової норми «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво» в главі КК «Злочини проти порядку управління». Логічним було б розташування кримінально-правової норми в главі «Злочини проти власності» з приміткою на те, що земля є особливою нерухомою власністю.

Серед земельних правопорушень можна виділити групу тих, при скоєнні яких погіршується якість стану землі як об'єкта довкілля. До цієї групи входять такі правопорушення як псування землі, забруднення її хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими відходами і стічними водами, погіршення якості землі, приведення її у непридатність для використання за призначенням та ін. Зазначені правопорушення тягнуть за собою адміністративну відповідальність, їх перелік наведено в КпАП. Тим самим визначається, що ці правопорушення суспільно шкідливі. Тобто при псуванні та забрудненні землі відсутня суспільна небезпечність. Чи це так насправді? Навряд чи. Верхній шар землі становить собою найважливіший компонент всієї біосфери Землі. Саме ґрунтовий шар визначає більшість процесів, які відбуваються в біосфері. Найважливіше значення ґрунту складається в акумулюванні органічної речо-

вини, різноманітних елементів, а також енергії. Грунтовий шар виконує функції біологічного поглинувача, руйнівника і нейтралізатора різних забруднень. І коли ця ланка біосфери буде зруйнована, то нормальне функціонування біосфери глобально порушиться. Саме тому найважливішим з огляду на сучасні проблеми є правовий захист від негативних наслідків антропогенної діяльності людини. Такі негативні наслідки щодо землі можуть бути пов'язані з псуванням і забрудненням земель.

Чинне законодавство не розкриває поняття псування та забруднення земель. В науці також немає єдиної точки зору з цього приводу. Так, О.С. Колбасов вважає, що псування земель виявляється в руйнуванні родючого шару ґрунту, погіршенні фізичного, хімічного або біологічного стану ґрунтового шару чи порушенні рельєфу поверхні, в результаті яких використання земельної ділянки за призначенням стає неможливим або економічно несприятливим. Автор виходить з того, що стан земельної ділянки в принципі може бути відновлений [7, с.309].

Аналізуючи різновиди заподіяння шкоди різним об'єктам природи (в тому числі і землі), Ю.О. Вовк пропонував в якості критерію класифікації видів заподіяння шкоди брати стан пошкодженого об'єкту: знищення, псування, погіршення [8, с.73]. Ця точка зору є найбільш обґрунтованою та заслуговує на підтримку. Терміни, що розглядаються, які визначають стан об'єктів природи (в тому числі і землі), об'єднані важливою ознакою – негативним впливом на конкретний об'єкт природи (землю) та довілля в цілому. З урахуванням зазначеного під знищенням земельної ділянки було б доцільно розуміти приведення його в стан, коли відповідна ділянка практично не підлягала відновленню. Псування землі характеризується таким станом земельної ділянки, коли всі її корисні властивості втрачаються і в зв'язку з цим вона стає непридатною для використання. Характерним є те, що при псуванні землі можливе відновлення попереднього стану земельної ділянки. Забруднення земель – це насичення верхнього шару ґрунту різноманітними речовинами, які є шкідливими для здоров'я людей та тварин, рослинного світу.

Повчальним і корисним є міжнародний досвід з цієї проблеми. Аналіз кримінального законодавства ряду зарубіжних країн пострадянського простору свідчить про те, що псування та забруднення землі, які раніше були передбачені як адміністративні правопорушення, в теперішній час криміналізовані. Наприклад, в чинному кримінальному законодавстві Російської Федерації передбачається кримінальна відповідальність за псування землі (ст. 254 КК РФ). Аналогічна норма знайшла місце і в КК РБ (ст. 269). Ці норми є дещо різними, але сутність обох складів злочину є однією. В цьому виражається відношення держави до землі, як свого особливого багатства. Необхідно також зауважити, що земля як частина всього природного комплексу, самостійний об'єкт довілля є основним елементом цього комплексу. Всі природні об'єкти в силу природних законів взаємопов'язані і взаємозалежні, і тому в своїй сукупності складають єдину систему – екологічну. Земля в складі єдиного природного комплексу займає домінуюче місце. Воно обумовлюється насамперед,

по-перше, земля, маючи родючий ґрунтовий шар є джерелом їжі для людей, сировини для виробництва. По-друге, володіння цим природним об'єктом природи є умовою використання інших природних багатств. (надр, вод, лісів та ін.). І тому, будь-який негативний вплив на землю приведе до глобального порушення всієї екосистеми в цілому. З вищевказаного витікає висновок про необхідність посилення не тільки фізичної, але й правової охорони землі як основного елемента довкілля. Охорона потрібна виразитись в криміналізації таких земельних правопорушень, які погіршують якісний стан землі якими є цування та забруднення земель. Цього вимагає Основний Закон держави.

Список літератури: 1. Берлач А.І. Проблеми юридичної відповідальності за нерациональне використання землі в сільському господарстві України // Земле-впорядний Вісник, 1998 р. №4. 2. Хом'яченко С. Поняття і види земельних правопорушень. 2000. №8. 3. СУ РСФСР-1917.- №1 – Ст. 3., 1918 – №25 – Ст. 346. 3. Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. П.И. Гришаева. М., 1966. 4. Колбасов О.С. Ответственность за нарушение земельного законодательства // Общая теория советского земельного права. 5. Вовк Ю.А. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды.

Надійшла до редколегії 14.03.2001р.

*О.В.Захарченко,
викладач каф. крим. процесу
Нац. ун-ту внутр. справ*

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ВЗАГАЛІ І, ЗОКРЕМА, НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Справедливість кримінального процесу, забезпечення прав людини неможливі без дотримання встановлених законом строків на відповідну процесуальну дію. Вони дисциплінують суб'єктів кримінального судочинства, роблять процес динамічним і прогнозованим. Без наявності строків на ту чи іншу кримінально-процесуальну дію або без їх дотримання в кримінальному судочинстві виникнуть свавілля і хаос, масові порушення прав людини. Передбачені кримінально-процесуальним законом строки процесуальних дій мають надзвичайне значення в плані захисту особи від обвинувачення. У зв'язку з цим саме міжнародно-правові акти з прав людини акцентують на дану обставину особливу увагу міжнародного співтовариства. Згідно з п.3 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1996р.) кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому обвинувачення бути судимим без невинувданого затримки, що насамперед стосується осіб, позбавлених волі на досудових стадіях кримінального судочинства [1, с.16].

Діяльність органів по розслідуванню та вирішенню кримінальних справ проводиться у суворій відповідності з вимогами кримінально-процесуального закону. Норми кримінального судочинства приписують слідчому, прокурору і суду певну процесуальну форму для проведення тієї чи іншої процесуальної дії, а іноді встановлюють строки для її проведення.